

Т. П. Мінакова,
аспірант, асистент кафедри менеджменту
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті визначено суттєві класифікаційні ознаки оцінювання якості вищої освіти, удосконалено їх перелік і зміст. Здійснено класифікацію підходів до оцінювання якості вищої освіти за цими ознаками. Наведено деякі показники якості освіти, виявлено користувачів результатів оцінювання та запропоновано алгоритм оцінювання якості освіти.

Ключові слова: класифікаційна ознака, якість освіти, підходи до оцінювання якості вищої освіти, види оцінювання, показник якості освіти.

Т. П. Минакова ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье определены существенные классификационные признаки оценки качества высшего образования, усовершенствован их перечень и содержание. Осуществлена классификация подходов к оценке качества высшего образования по этим признакам. Приведены некоторые показатели качества образования, выявлены пользователи результатов оценки и предложен алгоритм оценки качества образования.

Ключевые слова: классификационный признак, качество образования, подходы к оценке качества высшего образования, виды оценки, показатель качества образования.

Постановка проблеми. Людський капітал, інтелектуальний потенціал та економіка знань у сучасному суспільстві мають велике значення і вплив на розвиток та добробут будь-якої країни. В умовах швидкого розвитку інноваційних технологій, науково-технічного прогресу зростає роль і значення підготовки висококваліфікованих фахівців та, як наслідок, набуває все більшої актуальності питання надання якісних освітніх послуг з метою відповідності рівня підготовки кадрів потребам економіки, виробництва та управління. Останнім часом підвищенню якості вищої освіти й освіти взагалі, а також удосконаленню системи освіти приділяють багато уваги вітчизняні та зарубіжні науковці. Для ефективного управління, прийняття зважених рішень, порівняння і адекватної оцінки сучасного стану якості підготовки фахівців необхідне систематичне вимірювання та оцінювання якості освіти. У цій статті буде висвітлено підходи до оцінювання якості освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У дослідження проблеми оцінювання якості вищої освіти значний внесок зробили такі вітчизняні й зарубіжні науковці, як: Архипова С. П. [1], Лукіна Т. О. [2; 5], Ляшенко О. І. [3–5], Сафонова В. Є. [6], Селезньова Н. О. [7; 8], Субетто О. І. [8–11], Фоменко Н. А. [12]. Є автори, які виділяють деякі класифікаційні ознаки та підходи до оцінювання якості освіти, наприклад [2; 6; 7]. Отже, окреслене питання є актуальним і певною мірою досліджується, але багато аспектів ще недостатньо вивчено та потребує подальшого розгляду і вироблення пропозицій для прийняття дієвих управлінських рішень.

Мета статті – визначити найбільш важливі класифікаційні ознаки та запропонувати класифікацію підходів до оцінювання якості освіти.

Основні результати дослідження. Залежно від історично сформованих укладів управління в системах освіти в різних країнах існує більший або менший рівень централізації управління освітою. За рівнем централізації управління можна виділити дві основні системи оцінювання вищої освіти:

T. P. Minakova APPROACHES TO QUALITY ASSESSMENT IN HIGHER EDUCATION

In this article the essential classification features of education quality are identified, their list and content are improved and the classification of approaches to quality assessment in higher education according to these features is suggested. Also, some indicators of education quality are given, the users of assessment results are revealed and the algorithm for assessment the education quality is proposed.

Key words: classification feature, quality of education, approaches to quality assessment in higher education, types of assessment, quality indicator.

1. Децентралізоване. Оцінювання проводиться навчальними закладами та фактично є самооцінюванням, спрямованим на внутрішній аналіз і поліпшення діяльності вищого навчального закладу. Окрім того, у деяких країнах зазвичай існує громадський контроль (США, Філіппіни, Тайвань).

2. Централізоване. Регулювання та оцінювання здійснюється в основному державними органами управління освітою (європейські країни і країни СНД).

У країнах із централізованою системою управління освітою функції моніторингу та оцінювання (ліцензування, акредитація, аудит, сертифікація тощо) виконують відповідні державні відомства, а у країнах із менш централізованою системою – вищі навчальні заклади та громадський контроль у вигляді певних асоціацій, об'єднань, інших організацій. Основні відмінності європейських систем оцінки вищої школи від американської системи полягають у повноваженнях уряду, формулюванні цілей, визначенні найбільш важливих аспектів оцінки, способах прийняття рішень і, звичайно, власне організації освітнього процесу.

Моніторинг та оцінювання якості освіти можуть організуватися на різних рівнях, як-от:

1. Міжнародний.
2. Національний.
3. Регіональний.
4. Локальний.
5. За напрямом підготовки.
6. Внутрішній (для одного ВНЗ, факультету, кафедри, спеціальності або напряму підготовки).

За частотою проведення оцінювання виділяють разове, періодичне і систематичне, за рівнем управління – стратегічне, тактичне та оперативне, за етапом життєвого циклу освітніх послуг – вхідне, проміжне (або поточне) і вихідне (або підсумкове) оцінювання, за рівнем охоплення – вибіркоче та суцільне. Існують також інші ознаки, за якими можна класифікувати оцінювання, але більш важливим питанням є те, що саме оцінювати і хто виступає оцінювачем, тобто суб'єкти та об'єкти оцінювання.

Суб'єктами оцінювання виступають:

1. Вищі навчальні заклади: проведення самооцінювання (наприклад, із метою самовдосконалення, у рамках системи управління якістю).

2. Замовники та зацікавлені сторони:

a. держава – ліцензування, акредитація і т. ін.;
b. випускники/студенти/абітурієнти та їх батьки – вибірково опитування, незалежне оцінювання асоціаціями випускників;

c. бізнес-середовище – незалежне оцінювання асоціаціями підприємств, вибірково опитування підприємств, де працюють випускники;

d. академічне середовище – залучення окремих експертів, вибірково опитування, оцінювання асоціаціями навчальних закладів;

e. суспільні організації та інші об'єднання – оцінювання, моніторинг, рейтингування, акредитація.

3. Треті сторони (наприклад, сертифікація, залучення незалежних експертів і незацікавлених осіб, незалежні агенції з контролю й оцінювання якості).

Для отримання більш повної та достовірної інформації можуть бути використані різні комбінації суб'єктів. Їх вибір залежить від необхідної інформації і мети конкретного оцінювання.

Об'єкти оцінювання можна умовно поділити на три великі групи:

1. Потенціал вищого навчального закладу (матеріально-технічне забезпечення, професорсько-викладацький склад, інформаційне, бібліографічне, методичне забезпечення і т. ін.).

2. Діяльність навчального закладу (оцінювання процесів, стратегії та політики вищого навчального закладу, взаємодії із зовнішнім середовищем тощо).

3. Результати діяльності (оцінювання студентів, випускників, рівня працевлаштування і заробітної платні, оцінювання результатів науково-дослідницької та інноваційної діяльності викладачів і навчальних закладів у цілому).

Відповідно до об'єктів та цілей оцінювання варто обирати різні показники. Для оцінки того чи іншого об'єкту мають бути підібрані ті показники, які найкращим чином характеризують цей об'єкт. Нижче наведено декілька прикладів можливих показників. Часто вибір об'єктів оцінювання та відповідних показників і критеріїв якості залежить від розуміння самої категорії якості освіти, яка не має сьогодні єдиного узгодженого визначення. Ми не ставимо за мету надати вичерпний перелік можливих показників, однак вважаємо за потрібне навести декілька прикладів:

1. Оцінювання студентських досягнень:

a. оцінки студентів – абсолютна та якісна успішність, середній бал успішності й т. ін.;

b. наукова робота студентів (участь і перемоги студентів у всеукраїнських та міжнародних конкурсах, олімпіадах; кількість публікацій і участь у конференціях, участь у науковій роботі кафедри);

c. студентська громадська діяльність (частка студентів, які задіяні в органах студентського самоуправління, активна участь у позаучбових заходах);

d. мобільність студентів (частка студентів, які пройшли стажування або навчання в інших навчальних закладах, зарубіжних компаніях);

e. спортивна діяльність та досягнення;

f. інші види позаучбової діяльності.

2. Оцінювання випускників:

a. працевлаштування (частка випускників, що працюють за фахом; час, необхідний для пошуку першого місця роботи; рівень безробіття серед молодих спеціалістів);

b. рівень заробітної платні (абсолютні й середні показники за спеціальностями, навчальними закладами);

c. успішність у вигляді кар'єрного росту (частка випускників, зайнятих у середній ланці управління; частка випускників, зайнятих у вищій ланці управління; випускники, які стали успішними підприємцями або видатними особами, тощо);

d. досягнення випускників у науці (премії, винаходи, патенти, публікації).

3. Кадровий потенціал вищого навчального закладу:

a. кількість наукових публікацій на одного працівника;

b. частка часто цитованих викладачів;

c. частка аспірантів/докторантів, які по закінченні аспірантури/докторантури захистили дисертацію;

d. частка педагогічного складу з науковим ступенем;

e. кількість винаходів/патентів/авторських прав на одного співробітника;

f. підвищення кваліфікації, мобільність (проходження стажування, обмін досвідом тощо), практичний досвід (наприклад, участь у реалізації реальних проектів);

g. кількість опублікованих монографій, навчальних та методичних посібників, підручників на одного викладача;

h. середній вік.

4. Забезпечення (потенціал) ВНЗ:

a. матеріально-технічне;

b. соціально-побутове;

c. інформаційне;

d. фінансове;

e. бібліографічне;

f. методичне.

5. Діяльність навчального закладу:

a. організація навчального процесу;

b. організація інших процесів навчального закладу (навчально-методична, науково-дослідна, організаційно-виховна робота);

c. міжнародне співробітництво;

d. взаємозв'язки із випускниками;

e. взаємозв'язки із бізнес-середовищем;

f. оцінювання рівня управлінських рішень;

g. оцінювання стратегії та політики ВНЗ.

6. Експертне оцінювання (ставлення, сприйняття, оцінка за бальною шкалою). Для отримання експертних оцінок можуть бути залучені підприємства, випускники, студенти, співробітники вищого навчального закладу та його керівництво, незалежні експерти й аналітики, міжнародне наукове співтовариство та ін. Цей метод дозволяє оцінити ті аспекти, за якими складно або неможливо зібрати кількісні дані (наприклад, якість управлінських рішень, корпоративна культура).

Підсумовуючи вищезазначене, представимо класифікацію видів оцінювання якості вищої освіти залежно від кваліфікаційної ознаки (табл. 1).

Таблиця 1
Класифікація підходів до оцінювання якості вищої освіти

Класифікаційна ознака	Вид оцінювання
Рівень централізації управління	Децентралізоване Централізоване
Суб'єкт оцінювання	Вищі навчальні заклади Замовники та зацікавлені сторони Треті сторони
Об'єкт оцінювання	Потенціал вищого навчального закладу Діяльність навчального закладу Результати діяльності
Масштаб оцінювання	Міжнародне Національне Регіональне Локальне За напрямом підготовки Внутрішнє
Частота проведення	Разове Періодичне Систематичне
Рівень управління	Стратегічне Тактичне Оперативне
Етап життєвого циклу освітніх послуг	Вхідне Проміжне, або поточне Вихідне, або підсумкове оцінювання
Рівень охоплення	Вибіркове Суцільне

Джерело: Авторська розробка

Таблиця 2
Використання результатів оцінювання якості вищої освіти

Користувачі	Мета використання
Навчальні заклади	Для самовдосконалення, порівняння себе з іншими закладами-конкурентами, проведення бенчмаркінгу, виявлення своїх сильних та слабких сторін і т. ін.
Держава/державні служби	Прийняття управлінських рішень щодо навчального закладу та системи освіти у цілому
Абітурієнти та їх батьки	Порівняння і вибір навчального закладу з метою здобуття освіти
Бізнес-середовище	Відбір випускників того чи іншого закладу, пошук інновацій та новітніх технологій, місця для навчання і підвищення кваліфікації персоналу, виконавців досліджень тощо
Професорсько-викладацький склад і науковці	Порівняння себе з іншими, пошук місця роботи та місця для проведення досліджень, підвищення кваліфікації, пошук партнерів для реалізації спільних проектів
Випускники/доросле населення	Пошук навчального закладу для підвищення кваліфікації, здобуття другої освіти, навчання протягом життя тощо

Джерело: Складено автором на основі [4]

Логічно й очікувано, що залежно від методології оцінювання якості вищої освіти можна отримати різні результати. Наприклад, існують міжнародні та національні рейтинги, результати яких відрізняються, а один і той самий вищий навчальний заклад посідає не однакові місця в різних рейтингах. Тому рейтинги багато критикують, особливо в академічному середовищі, нарікаючи на те, що вони не завжди справедливо відбивають справжній стан того чи іншого закладу та його положення відносно інших. Дуже важливо, щоб кожне оцінювання було зрозумілим і прозорим, а також, щоб зазначалася його мета.

Освітня система тісно взаємопов'язана з іншими системами, і насамперед соціально-економічною, зазнає низки впливів, у тому числі з боку зацікавлених сторін. Так само, як бачення якісної продукції чи послуги може не збігатися у виробника і різних сегментів споживачів, так і очікування та сприйняття якості освіти є різними для студентів, абітурієнтів та їх батьків, роботодавців, підприємств приватного і державного секторів, професорсько-викладацького складу й керівництва вищого навчального закладу, державних установ тощо. Отже, користуватися результатами оцінювання якості вищої освіти можуть різні групи зацікавлених сторін із різною метою (табл. 2).

З табл. 2 видно, що інтереси користувачів оціненої якості вищих навчальних закладів можуть лежати в різних площинах. Тому для оцінки якості слід застосовувати показники, які мають цільовий характер, тобто враховують інтереси тієї чи іншої групи зацікавлених сторін.

При розробці методології оцінювання якості освіти з метою його прозорості, корисності та зрозумілості необ-

хідно, по-перше, визначити мету і цільову групу майбутніх користувачів. Бажано провести попереднє дослідження вимог та побажань користувачів щодо важливості тієї чи іншої інформації. Відповідно до цих потреб мають бути обрані критерії і показники, джерела та методи збору інформації, об'єкти і суб'єкти оцінювання. Алгоритм оцінювання якості освіти представлено на рис.

Поширеним є підхід комплексного оцінювання якості, але він навряд чи спроможний задовольнити потреби та інтереси всіх груп користувачів, бо, наприклад, потенціал вищого навчального закладу не гарантує його реалізації у вигляді високого

рівня організації й ефективності перебігу процесів та результативності діяльності. Один і той самий показник має різну цінність та важливість для окремих груп користувачів. Усереднений (комплексний) показник якості не може забезпечити задовільної оцінки всіх елементів, що беруться до уваги при його обчисленні. Безумовно, будь-яке оцінювання корисне, надає певну інформацію та здатне вирішувати ти чи інші завдання.

Висновки. Отже, існує чимало варіантів та можливостей вибору підходів до оцінювання якості освіти залежно від висунутої мети і розуміння, що саме робить освіту якісною для зацікавлених сторін. На основі аналізу різних аспектів щодо оцінювання якості вищої освіти ми виділили такі класифікаційні ознаки: рівень централізації управління освітою, суб'єкт оцінювання, об'єкт оцінювання, масштаб, частота проведення оцінювання, рівень управління, етап життєвого циклу освітніх послуг і рівень охоплення. На основі зазначених ознак представлено класифікацію видів оцінювання якості вищої освіти. Залежно від належності користувача до тієї чи іншої групи зацікавлених сторін можуть бути визначені різні цілі використання результатів оцінювання та обрані різні показники якості.

Перспективами подальших досліджень є розробка підходів цільового оцінювання якості освіти для окремої групи користувачів/зацікавлених сторін.

Література

- Архипова С. П. Якість освіти у контексті вимог сучасності / С. П. Архипова // Вісник Черкаського університету : наук. журнал. – 2008. – Вип. 135. – С. 11–14.
- Лукіна Т. Моніторинг якості освіти: теорія і практика / Т. Лукіна. – К. : Шкільний світ, 2006. – 128 с.
- Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування і розвитку сучасних систем освіти / О. І. Ляшенко // Моніторинг якості освіти: теорія та практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2009. – С. 9–12.
- Ляшенко О. І. Якість освіти: проблеми оцінювання, моніторингу та управління / О. І. Ляшенко // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні, 1992–2002 : зб. наук. праць до 10-річчя АПН України; Академія педагогічних наук України. – Х. : ОВС, 2002. – Частина I. – С. 243–249.
- Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи; за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.
- Сафонова В. Вдосконалення методологічних підходів до оцінки якості вищої освіти як загальнодержавного пріоритету / В. Сафонова // Економіст. – 2011. – № 1. – С. 54–59.
- Селезнева Н. А. Качество высшего образования как объект системного исследования : лекция-доклад / Н. А. Селезнева. – М., 2004. – 127 с.
- Субетто А. И. Оценочные средства и технологии аттестации качества подготовки специалистов в вузах: методология, методика, практика / А. И. Субетто, Н. А. Селезнева. – СПб.-М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 360 с.
- Субетто А. И. Квалитология образования / А. И. Субетто. – СПб.-М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2000. – 226 с.
- Субетто А. И. От квалиметрии человека – к квалиметрии образования / А. И. Субетто. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1993. – 248 с.
- Субетто А. И. Квалиметрия человека и образования: генезис, становление, развитие, проблемы и перспективы / А. И. Субетто // Материалы XI симпозиума «Квалиметрия в образовании: методология, методика и практика». – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 97 с.
- Фоменко Н. А. Теоретичні засади дослідження якості туристської освіти / Н. А. Фоменко // Гуманіт. вісн. ДВНЗ Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 23. – С. 253–259.

Стаття надійшла до редакції 1 липня 2012 року

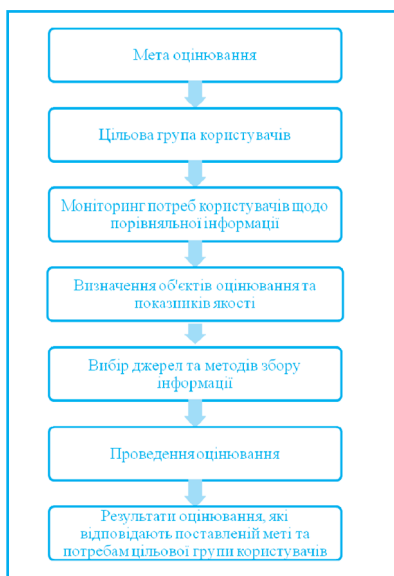

Рис. Алгоритм оцінювання якості освіти
Джерело: Авторська розробка